

ההשכלה הגבוהה בישראל כזירה לפיתוח שיח אזרחי

רב-תרבותי

ד"ר וליד מולא*

מוסדות ההשכלה הגבוהה בישראל הם מקום מפגש לסטודנטים מכל הקבוצות בחברה הישראלית - יהודים, ערבים, דתיים, חילוניים, עולים וותיקים - ולכן עליהם להיות זירה לפיתוח שיח אזרחי ולמפגש משמעותי. כמו כן יש להתאים את הקמפוסים כך שסטודנטים מכל הקבוצות ירגישו שייכות אליהם.

החברה בישראל היא חברה מרובת תרבויות, שסועה ורוויית סכסוכים, ואלה מאיימים על לכידותה ומחלישים את ערכי הסולידריות, השוויון, הסובלנות וההכלה בה. בתוך החברה הישראלית יש מיעוטים וקבוצות שמודרים מהתרבות הדומיננטית על רקע של לאום, דת, עדה, העדפה מינית, נכות, אזור מגורים וכדומה. הסכסוך היהודי-פלסטיני והיהודי-ערבי תופס מקום מרכזי בהווית החיים של אזרחי המדינה, ואלו אפשר להוסיף סכסוכים קשים לא פחות שמשפיעים על מעגלי החיים של האזרח והחברה ומשתקפים בהם. מערכת החינוך היסודית והעל-יסודית בנויה ומנוהלת לפי מגזרים וזרמים, ואפשר להגדירה כמערכת סגרגטיבית שעל חלקים ממנה המדינה מפקחת באופן הדוק ואילו חלקים אחרים מתנהלים באופן עצמאי לחלוטין בכל הנוגע לתכניות הלימודים והחינוך הערכי אזרחי-דמוקרטי. באוניברסיטאות ובמכללות לומדים ועובדים סטודנטים ואנשי סגל מרוב הקבוצות בחברה הישראלית, ולרוב המרצים והסטודנטים זהו מפגש אישי ראשון עם סטודנטים מקבוצות אחרות. מחקר שנערך לאחרונה בדק את השפעתם של לימודים משותפים במסגרת התואר השני של סטודנטים יהודים וערבים במכללת אורנים ובשלוש מכללות נוספות (גורדון, סמינר הקיבוצים ובית ברל) על פיתוח המסוגלות הרב-תרבותית שלהם ועל יכולתם לחנך לרב-תרבותיות בכיתותיהם.¹ מהמחקר עולה שבארבע המכללות החוויה נתפסת חיובית בכל הנוגע לרגישות תרבותית וליחס שוויוני ומכליל. עם זה העלו הסטודנטים כמה הערות ביקורתיות בנוגע ליחסה של המכללה כלפי סטודנטים ערבים, להתייחסות הממעטה של אנשי סגל להרכב מרובה התרבויות בכיתות ולהיעדר שיתוף אמיתי של הסטודנטים על ידי הזמנתם לחשוף את רגשותיהם בכיתה ולהציג בכנות את המציאות שהם חווים. סטודנטים מכלל הקבוצות ייחסו חשיבות רבה לקיומה של יזמות אקטיבית של המכללות בארגון ובקיום פעילות ישירה בנושא של רב-תרבותיות.

מפגשים בין-תרבותיים בקרב אקדמאים מתחומים שונים מייצרים הזדמנות, לעתים ראשונה וחד-פעמית, להפוך את החוויה הלימודית באוניברסיטאות ובמכללות למשמעותית בכל הקשור לעמדות ולשינוי התנהגות כלפי "האחרים". מוסדות ההשכלה גבוהה יכולים אפוא להיות סוכני חברות חשובים בכל הנוגע לשינוי עמדות בקרב הסטודנטים: כך שינויים בדפוסי ההתנהגות במוסדות ברוח החינוך לרב-תרבותיות יכולים להפחית תחושות של ניכור והדרה ואת הרתיעה

* ד"ר וליד מולא, סמינר אורנים

¹ לילך לב-ארי ווילד מולא, תרומת המפגש בין סטודנטים יהודים לערבים לתואר שני לפיתוחה של מסוגלות בין-תרבותית, תל אביב: מכון מופ"ת, 2014.

מ"האחרים", ולעודד דיאלוג על בסיס של שוויון והיכרות אמיתית עמם. מוצע אפוא כי האוניברסיטאות והמכללות יבנו וימסדו תכניות ופעילויות בנושא "רב-תרבותיות". עוד עלה כי סטודנטים בני הקבוצות המודרות מרגישים ניכור ואי-שייכות ברמה הקולקטיבית למוסדות הלימוד משום שהתרבות הדומיננטית בהם - הכוללת שפה, סמלים וטקסים - אינה משקפת או מכילה את תרבותם. כמו כן אין ייצוג הולם לבני קבוצתם בסגל האקדמי ובסגל המנהלי. מהו אפוא התפקיד של האוניברסיטאות ומוסדות החינוך האקדמי בישראל בפיתוח אקלים רב-תרבותי נוח שמאפשר לסטודנטים להרגיש בבית? האם יש להם תפקיד בפיתוחו של שיח רב-תרבותי אזרחי בין הסטודנטים הבאים בשעריהם שיכול להיות מודל לשיח רחב יותר בחברה?

רעיונות וכיוונים לפעולה

א. העמקת תחושת השייכות של סטודנטים על ידי שינויים מבניים בפעילות ובהתנהלות של המוסדות האקדמיים כגון:

1. קליטת סגל אקדמי ומנהלי מכל הקבוצות בחברה.
2. הנכחת השפה הערבית במרחב.
3. קיום פעילויות אמנותיות (כגון מוזיקה, תאטרון וקולנוע) שיבטאו את הפסיפס התרבותי-אתני בישראל וכן הרצאות וערבי תרבות פתוחים לסגל, לסטודנטים ולקהל הרחב.

ב. פעולות לסגל

1. העברת סדנת אוריינטציה לצוותי הסגל המנהלי בדבר עבודה נכונה עם סטודנטים מקבוצות מגוונות מבחינה לאומית, תרבותית, אתנית וכו'.
2. פנייה לראשי החוגים להתבונן בעשייה של החוג במשקפיים רב-תרבותיים, ליזום שינויים מבניים נדרשים, לעודד מרצים לפתח מבט ביקורתי על תכנית הלימודים ולשלב תכנים רב-תרבותיים.
3. פיתוח סדנאות לסגל בנושא רגישות תרבותית, ניהול שיח מכיל ופתרון סכסוכים בכיתה במסגרת החוגים או בסדנאות המוצעות לסגל בחופשות, וחיוב המורים החדשים להשתתף בהן.
4. שילוב שאלה בדבר מידת רגישותו הרב-תרבותית של המרצה בשאלוני המשוב הקיימים.

ג. שינויים מוצעים בתכניות הלימודים

1. הנכחת הרב-תרבותיות בקורסי תרבות ודעת.
2. שילוב קורסים ברב-תרבותיות בחוגים רבים ככל האפשר (יש לשאוף שבכל חוג יהיה לפחות קורס אחד בנושא).
3. שילוב קורס חובה ברב-תרבותיות בתעודת ההוראה.

ד. פעולות עם הסטודנטים

1. הפעלת תכנית אוריינטציה לסטודנטים ערבים שעומדים להתחיל את לימודי שנה א', בתואר ראשון ובתואר שני, שתסייע להם בכניסתם לאוניברסיטה.
2. ליווי סטודנטים בשנה א' מתרבויות למידה שונות בכל הנוגע להקניה ולביסוס של כישורים אקדמיים.

3. הקמת פורום נגד גזענות.

4. עידוד סטודנטים להשתתף בסדנה למפגש רב-תרבותי מובנה ויזום.